

TÓTH ZSUZSANNA*
A gazdasági válság hatása Magyarország
konvergenciafolyamatára, nemzetközi kitekintéssel

**THE EFFECT OF THE WORLD ECONOMIC CRISIS ON THE
HUNGARIAN CONVERGENCE, WITH AN INTERNATIONAL OUTLOOK**

The aim of this presentation is to present and analyse the economic situation of eight countries which accessed the European Union in the year 2004 (Slovakia, Latvia, Lithuania, Poland, Estonia, the Czech Republic and Hungary) from their prospects for joining the EMU. Slovenia has already proved that it is not impossible to meet the EU requirements.

Because of the world crisis, the relevant question this year is not only in what measure the eight countries achieve the Maastricht eligibility criteria, but also how these states can treat the social and economic effects of the crisis. The second part of the presentation deals with the economic situation of the eight states after the recession.

„Nincs pénzünk, és így kénytelenek vagyunk gondolkodni.”
(ERNEST RUTHERFORD)

1. BEVEZETÉS, AZ ELŐADÁS CÉLJA

2004. május 1-jén 10 ország csatlakozott az Európai Unióhoz: a három balti állam (Lettország, Litvánia és Észtország), öt közép-európai ország (Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Szlovénia és Magyarország), illetve Málta és Ciprus (e két ország gazdasági helyzetének elemzése nem képi részét az előadásnak). Ezek az országok a csatlakozással azt vállalták, hogy olyan stabil gazdasági, társadalmi és politikai körülményeket teremtenek, melyek alapján képesek az egységes valuta bevezetésére és a nemzetközi versenyhelyzetbe való bekerülésre. Szlovénia és Szlovákia az elmúlt évek során bizonyította, hogy ennek teljesítése nem lehetetlen, és az eurózóna részévé váltak.

Az előadás célja elsősorban az, hogy bemutassa a 2004-ben csatlakozott EU-tagállamok jelenlegi gazdasági helyzetét a Gazdasági és Monetáris Unióhoz való csatlakozás, illetve a felzárkózási folyamat megvalósításának szempontjából.

A csatlakozott országok számára az elsődleges cél az, hogy belátható határidőn belül a Gazdasági és Monetáris Unió tagjaivá váljanak. Ennek teljesítéséhez azonban meg kell felelniük a Maastrichti Szerződés feltételeinek, melyek röviden a következők:

- A csatlakozás előtti egyéves periódusra a jelölt tagország *hosszú távú kamatlába* legfeljebb 2 százalékkal múlhatja felül a három legalacsonyabb inflációs rátát felmutató tagállam hosszú távú kamatainak számtani átlagát.
- Az Európai Tanács csatlakozásról való döntése idején a jelölt tagország nem állhat az ún. túlzott-deficiteljárás alatt. *Túlzott deficit* két esetben keletkezhet:

* BGF Pénzügyi és Számviteli Főiskolai Kar Zalaegerszegi Intézete, Közgazdasági és Társadalomtudományi Intézeti Tanszéki Osztály, oktató.

- ⇒ a konszolidált államháztartási hiány meghaladja a GDP 3 százalékos referenciaértékét és
 - ⇒ a bruttó államadósság meghaladja a GDP 60 százalékos referenciaértékét.
 - ⇒ Nem tekinthető túlzott deficitnek, ha a többlethiány és az államadósság folyamatosan csökken, vagy ha megfelelő ütemben közelíti a referenciaértéket.
 - A jelölt tagország *fogyasztói árindexe* a vizsgált egyéves periódusra legfeljebb 1,5 százalékkal haladhatja meg a három legalacsonyabb inflációs rátát felmutató tagállam ugyanezen időszakra vonatkozó inflációs rátáinak számtani átlagát.
 - A *valutaárfolyam* nem léphet ki az induló központi árfolyam ERM által előírt $\pm 2,25\%$ -os sávjából.
- A 2008. év pénzügyi válsága miatt azonban idén már nem csupán az a kérdés, hogy a 2004-ben csatlakozott országok mikor és milyen módon teljesítik a GMU-hoz történő csatlakozás feltételeit, hanem, hogy az egyes gazdaságpolitikák miként kezelik a válság különböző hatásait. Az előadás második részében bemutatom, hogy az egyes országok helyzetét és fejlődési tendenciáit hogyan befolyásolta a válság, illetve ezt milyen intézkedések követték.

2. AZ EU-8 GAZDASÁGI HELYZETE A KONVERGENCIA SZEMPONTJÁBÓL

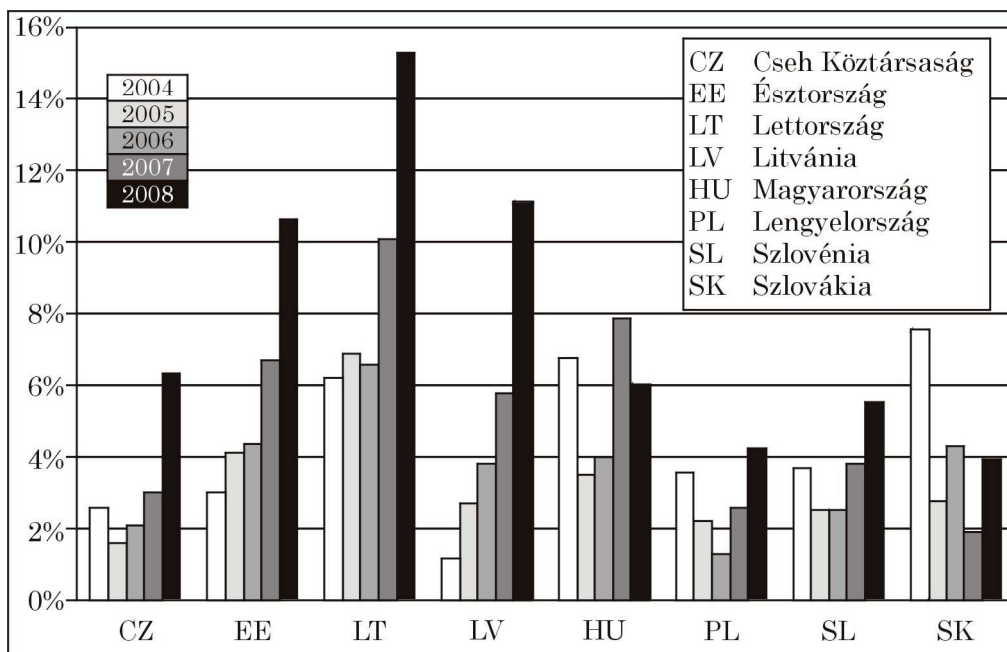
2.1. Az EU-8 nominális konvergenciája

Az országok felzárkózási folyamatának elemzéséhez szükséges nominális konvergencia szolgál annak bemutatására, hogy az új tagállamok évről-évre milyen ütemben képesek teljesíteni a GMU-csatlakozáshoz szükséges feltételeket.

Az *infláció alakulását* az 1. ábra mutatja. A balti államok esetén 2004 és 2006 között Litvánia és Észtország megfelelt a Maastrichti Szerződés által meghatározott küszöbértéknek¹, míg Lettországnak mindmáig kiugróan magas az árindex növekedési üteme. Mindhárom ország nemzetgazdasági teljesítményére már 2005 óta jellemző a túlfűtött növekedés, melynek alapja a gyorsan növekvő fogyasztás, beruházás és a magas importhajlandóság. A balti államokban 2008-ra az infláció növekedését tovább fokozta az élelmiszer- és energiaárak világszintű emelkedése, illetve az, hogy a bérek a termelékenységet meghaladó módon nőttek, így a tavalyi év során a három államra 10% feletti, vágató infláció volt jellemző. Emiatt a balti országok GMU csatlakozása 2014–15-re is kitolódhat.

A „visegrádi négyek” és Szlovénia esetében az árindex növekedését az élelmiszerek, illetve a nyersanyagok és energiahordozók világpiaci árának emelkedése okozta. Szlovákiában a központilag szabályozott árak emelése (oktatás, egészségügy, gáz, áram), illetve az erős valuta további fontos szerepet játszott a fogyasztói árindex alakulásában. Szlovéniában 2006 óta folyamatosan emelkedik az éves átlagos infláció szintje, melynek oka a belső fogyasztás gyors növekedése, valamint a többi országhoz hasonlóan az élelmiszer- és energiaárak növekedése. Hazánkban a következő monetáris szigorunk köszönhetően mind 2008-ban, mind az idei évben a várakozásokhoz képest alacsony – bár a maastrichti küszöbértéket meghaladó – az infláció mértéke. Lengyelország évek óta teljesíti a Maastrichti Szerződés által meghatározott küszöbértéket és ezen a 2008-ban tapasztalható világgazdasági recesszió sem változtatott.

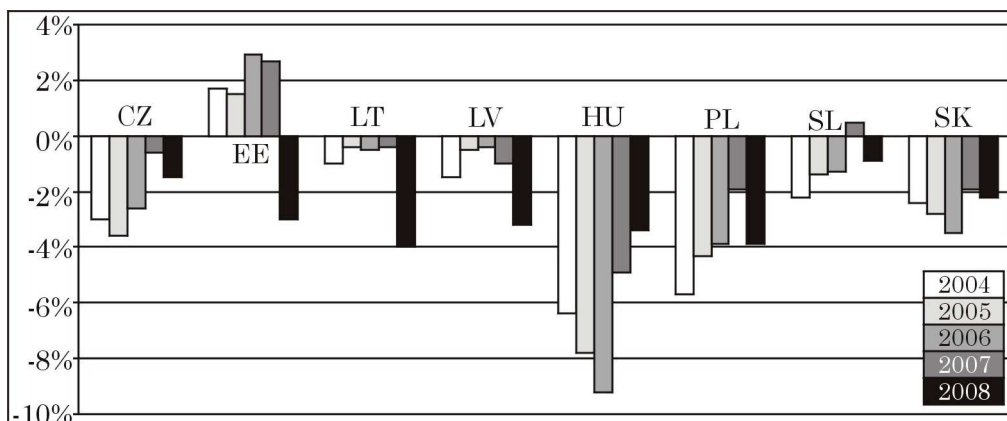
¹ 2008-ban a legalacsonyabb inflációs rátával rendelkező országok: Hollandia, Portugália és Németország, hármójuk átlaga 2,6% volt.

1. ábra
Éves inflációs ráta¹

A nominális konvergencia következő fontos eleme a *költségvetési hiány* alakulása (2. ábra). Az egyes nemzetgazdaságok államháztartási egyenlegében a 2008-as év jelentős változást hozott. 2004 és 2007 közötti időszakban Észtország, Lettország és Litvánia kivételével – a balti államokra jellemző fegyelmezett költségvetési politika miatt – az államháztartási egyenlegre vonatkozó kritérium teljesítése tűnt a tagállamok számára a legkomolyabb kihívásnak. A balti országok esetében az expanzív gazdaságpolitikák és a válság következményeként rohamosan csökkenő GDP növekedési ütem miatt 2008-ra megugrott a deficit mértéke, illetve Észtországban az eddig szufficites államháztartási egyenleg a tavalyi évre deficitessé vált. A hiány mértéke azonban Észtországban és Litvániában a Maastrichti Szerződés által meghatározott küszöbérték alatt maradt, míg Lettország túllépte azt. A közép-európai országok közül Szlovéniában a legalacsonyabb a költségvetés hiánya, ami a fokozatos kiadáscsökkentésnek és a 2007-es év adóreformjának köszönhető. A „visegrádi négyek” esetében – hazánk kivételével – 2007-re az államháztartási hiány folyamatosan csökkent. Csehországban a politikai instabilitás következményeként megjelenő expanzív gazdaságpolitika eredményeként a fokozatosan csökkenő deficit tavaly már magasabb szintet ért el, de a régióban még mindig itt a legalacsonyabb a hiány szintje. Lengyelország 2006-ban az 1%-os GDP arányos költségvetési hiányt tűzte ki céljául, de a tavalyi évre csak fokozódott a deficit mértéke. Hazánkban az államháztartási hiány lefaragása érdekében meghozott intézkedéseknek köszönhetően a két évvel ezelőtti 9,2%-os hiányt sikerült 3,4%-ra csökkenteni.

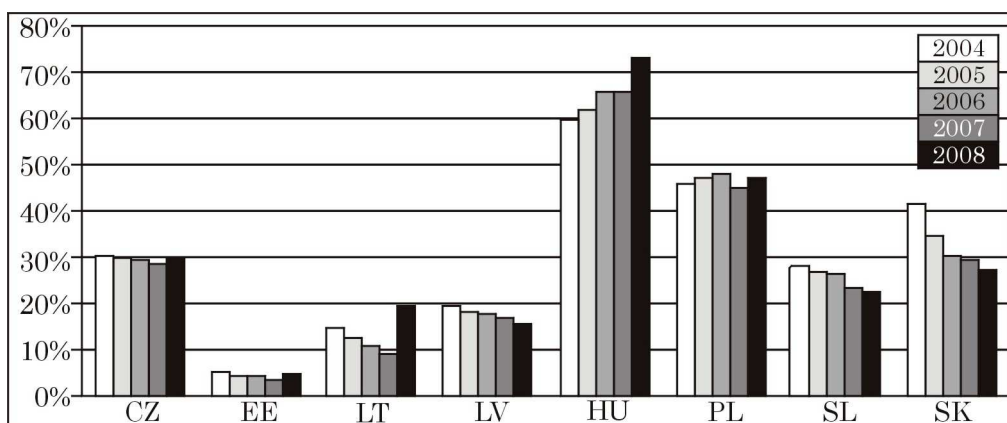
¹ Forrás: Eurostat(1) alapján saját szerkesztés.

2. ábra

A költségvetési hiány a GDP százalékában¹

Az államadósság (3. ábra) tekintetében a hét ország három csoportot alkot. A balti államok esetében az adósság szintje már eleve alacsony, Litvániában az adósság magasabb ugyan, de a makrogazdasági feltételek lehetővé teszik ennek fenntarthatóságát². Lengyelországban, Szlovákiában, Szlovéniában és Csehországban az államadósság szintje bár magasabb, dinamikája kedvező, évről évre 0,1-0,2% körüli csökkenés jellemző. A sor végén Magyarország áll, amely 2006-ban meghaladta a konvergencia-kritériumban meghatározott 60%-ot, majd az adósság mértéke 2008-ra tovább nőtt; tendenciájában folyamatos romlás jellemzi ezt a mutatót.

3. ábra

Bruttó államadósság a GDP százalékában³

¹ Forrás: Eurostat(2) alapján saját szerkesztés.

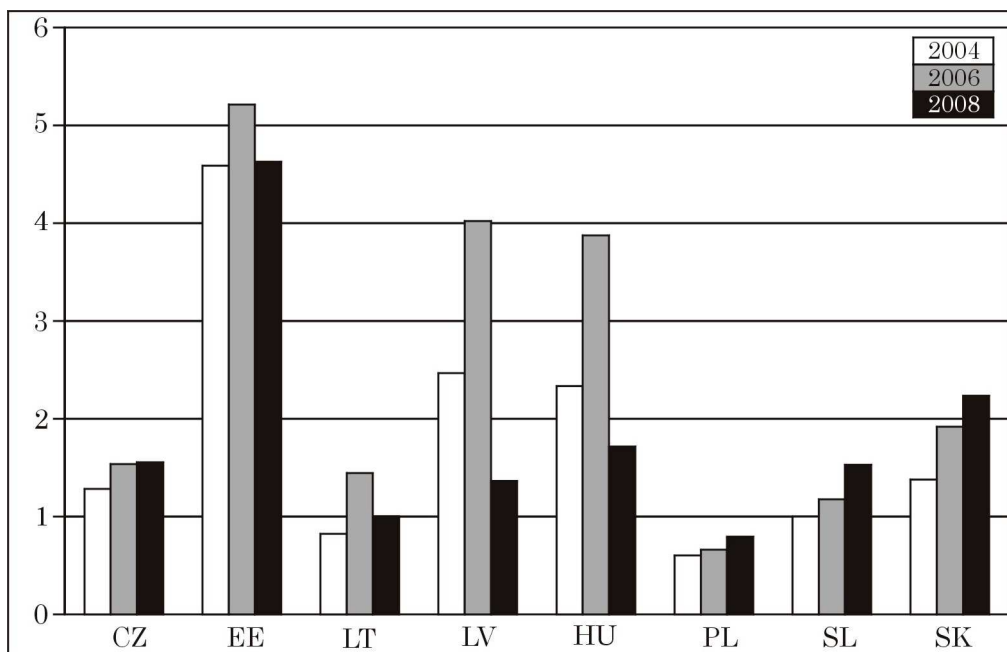
² Érdeemes megjegyezni, hogy a balti államok az államadósság terén alapvetően nulláról indultak, ugyanis a volt szovjet államok függetlenedésekor az egyes országok tartozását Oroszország örökölte meg.

³ Forrás: Eurostat(3) alapján saját szerkesztés.

Összefoglalva, a balti országok számára eddig az inflációra vonatkozó kritérium teljesítése okozott problémát, a válság hatására viszont a költségvetési hiány kezelése is előtérbe került.

A „visegrádi négyek” – hazánk kivételével – az elmúlt években fokozatosan közelítették a maastrichti kritériumok által előírt küszöbértékeket. Csehországban és Lengyelországban a Monetáris Unióhoz való mielőbbi csatlakozás akadálya a politikai akarat hiánya, az „eurószkepticizmus” volt. Emiatt már 2006-ban a csatlakozás várható dátuma kitolódott 2012-re, ez a dátum azonban a növekvő infláció és költségvetési hiány miatt valószínűleg 2014 lesz.

A Maastrichti Szerződés kritériumainak teljesítése és a GMU-hoz való csatlakozás az tagállamok számára nem csupán egy mindenáron teljesítendő gazdaságpolitikai cél, hanem eszköz arra, hogy az egyes nemzetek hosszú távon fenntartható növekedési pályára állítsák gazdaságaikat, és védve legyenek az árfolyam ingadozásokat kihatásoló spekulációktól. Az eurózónához való csatlakozási sorrend azért fontos, mert az utolsóként csatlakozó tagállam komoly presztízavesztést szenved, ami egyrészt akadályozza a tőkebeáramlást és rontja a befektetői bizalmat, másrészt a sorhajtó ország már egy pályázati lehetőségeiben és tőkében kimerített gazdasági közösség része lesz. Az országok közötti sorrendet a nominális felzárkózás szempontjából a 4. ábra szemlélteti.

4. ábra

Országok közötti sorrend a maastrichti kritériumok teljesítésében¹

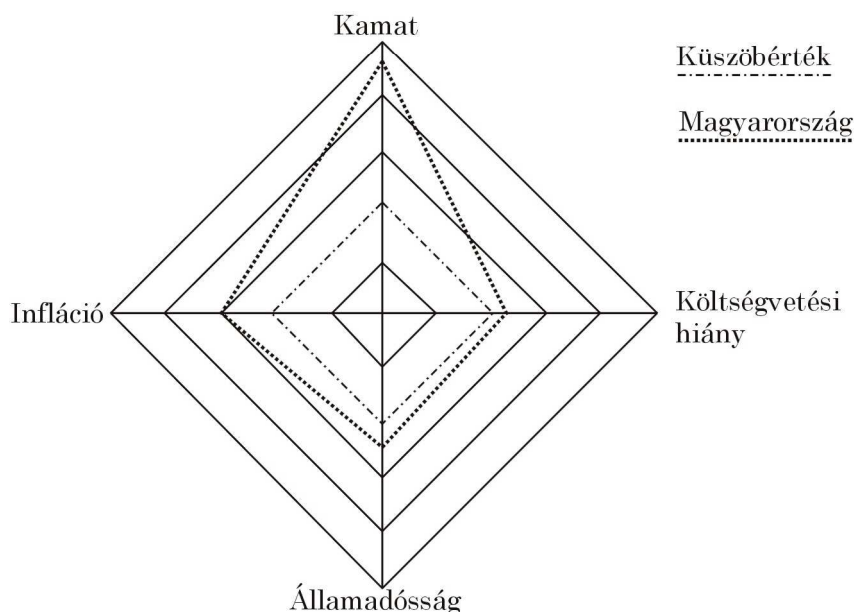
¹ Forrás: Eurostat(1)(2)(3) alapján saját számítás. A sorrend alapjául szolgáló számítás a 2.4. szakaszban található.

Magyarország a felzárkózási folyamatban évről évre egyre rosszabb pozíciót foglalt el a 2004-ben csatlakozott országok rangsorában. A maastrichti feltételek teljesítésében az újonnan csatlakozott Bulgária és Románia is lényegesen jobb eredményeket tud felmutatni; e két ország GMU-csatlakozása ugyanakkor vagy még korábban lesz esedékes, mint Magyarorszáé, bár jelenleg e két ország számára a négy kritérium közül csupán az államadósság csökkentése nem jelent problémát. A reálkonvergencia terén mind Bulgária, mind Románia jelentős lemaradással küzd: az egy főre jutó GDP az EU15 arányában 15-20% között, míg az árszínvonal 20-40% között van.

1. táblázat
Bulgária és Románia nominális konvergenciára vonatkozó
(2008. évi) adatai¹

	Infláció (%)	Költségvetés	Államadósság	Hosszú távú ka- matok (%)
		a GDP százalékában		
Bulgária	12,0	1,5%	14,1%	7,76
Románia	7,9	-5,4%	14,1%	8,83
Küszöbérték	2,6	-3,0%	60,0%	3,60

2006-ban csupán sejthető volt, mára viszont tényré vált, hogy hazánk jelenlegi helyzetében egyik kritériumnak sem képes megfelelni. Ezt mutatja az 5. ábra.

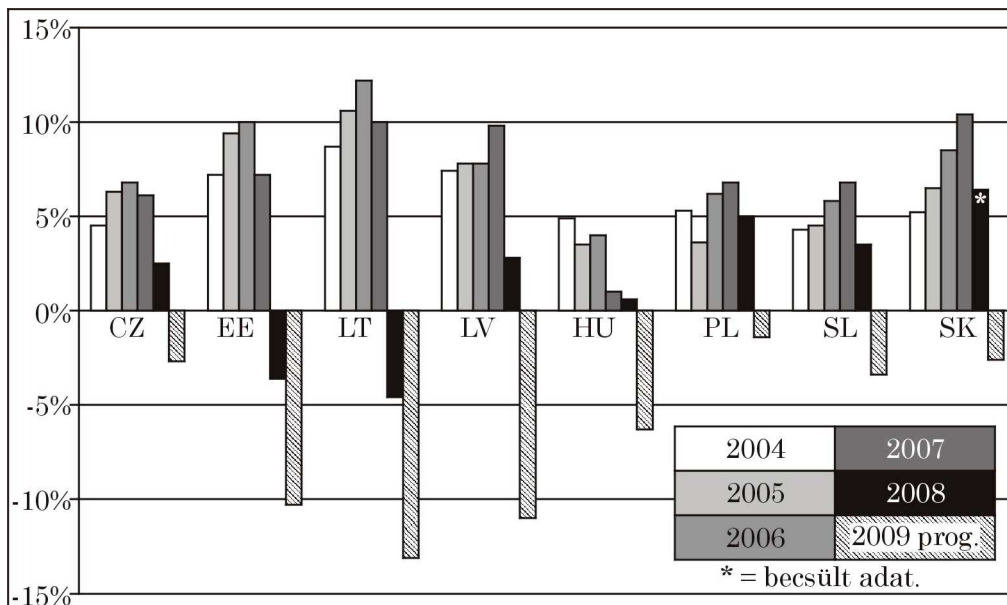
5. ábra
Magyarország és a maastrichti kritériumok¹

¹ Forrás: Eurostat(1)(2)(3) és ECB alapján (saját szerkesztés).

2.2. Reálkonvergencia

A reálkonvergencia a nyolc tagállamnak az EU-15 országokhoz való felzárkózási folyamatát mutatja, melynek egyik legfontosabb tényezője az országok *gazdasági növekedése*. A nyolc tagállamra a kohéziós országokat felülmúló gazdasági növekedés jellemző, bár a növekedés üteme a múlt években fokozatosan lassult. A GDP növekedés terén 2008-ban a legnagyobb veszteséget a balti államok szenvedték el. A 2004 és 2007 közötti kiemelkedő GDP növekedését legfőképpen a magas szintű hazai fogyasztás – ami a reálbérek és jövedelmek átlagon felüli növekedésének köszönhető – és a beáramló tőkejövedelmek magyarázzák. Emellett az olcsó hitelhez való jutás lehetősége és a beruházások folyamatos növekedése túlfűtött gazdasági növekedéshez vezetett, melynek várható veszélye – a konjunktúra ciklus alsó fordulópontjának hirtelen elérése, a „kemény landolás” – az elmúlt év során be is következett. A 2009-es évi prognózisok ezekben az országokban a GDP további csökkenésével számolnak.

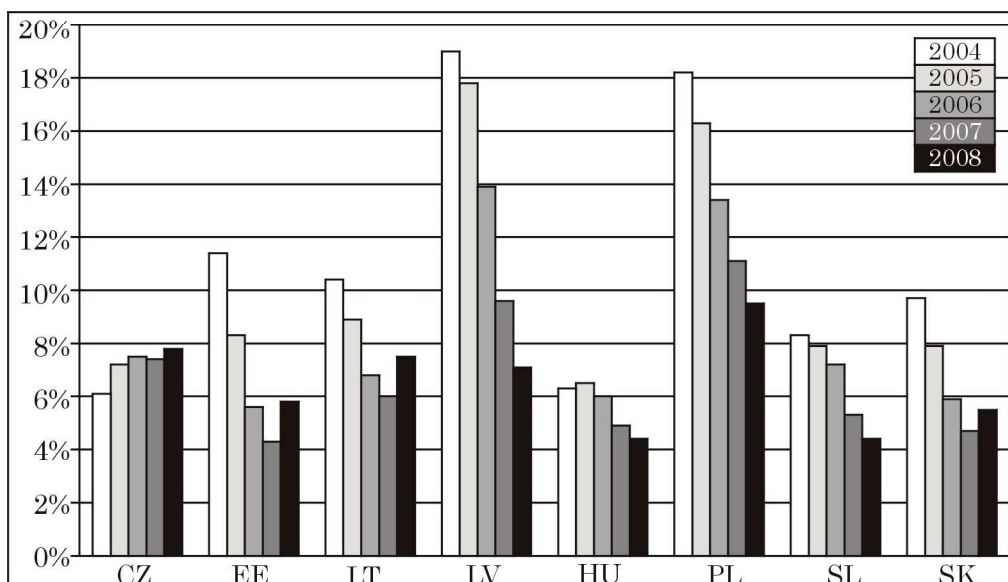
Hasonló képet mutat a szlovák gazdaság fejlődése is, bár ott a visszaesés arányaiiban kisebb, mint a balti államoknál. A többi közép-európai ország esetében tavaly a lassú mértékű növekedést a válság hatására a gazdaságok szűkülése követte. Hazánk esetében a GDP lassú ütemű növekedésének, majd csökkenésének oka többek között az adórendszer változása és a magas kamatok miatti visszaesés a beruházások és a fogyasztás terén. Pozitív tendencia, hogy az EU-8 minden országában a növekedéshez nagymértékben hozzájárult az export importot meghaladó növekedési üteme is.

6. ábra
Reál-GDP növekedési ráta¹

¹ Forrás: Eurostat(4) alapján saját szerkesztés.

A munkanélküliség alakulása az egyes országokban szintén fontos jellemzője a tagállamok felzárkózási képességének. A balti államokban 2004-ben kirívóan magas volt a munkanélküliség, de ennek mértékét évről-évre sikerült csökkenteni. 2007-re a tagállamok közül Észtországban volt a legalacsonyabb a munkanélküliség, 2008-ban viszont az építőipari recesszió miatt már emelkedett a szintje. Lettország mindmáig strukturális problémákkal küzd: munkaerőhiány van a felsőfokú végzettséget igénylő szakmákban¹. A közép-európai országok közül Lengyelország és Szlovákia kilóg a sorból, de ebben a két államban hasonlóan az előző három országhoz csökken a munkanélküliség. Ennek oka nem csupán a külföldi munkavállalásban, hanem a 2004 és 2007 közötti gazdasági konjunktúrában és a fejlődő munkaerőpiaci lehetőségekben rejlik. Magyarországon a munkanélküliség az elmúlt években folyamatosan nőtt, de mind a nyolc ország, mind az EU-15 átlagához képest alacsony szintű².

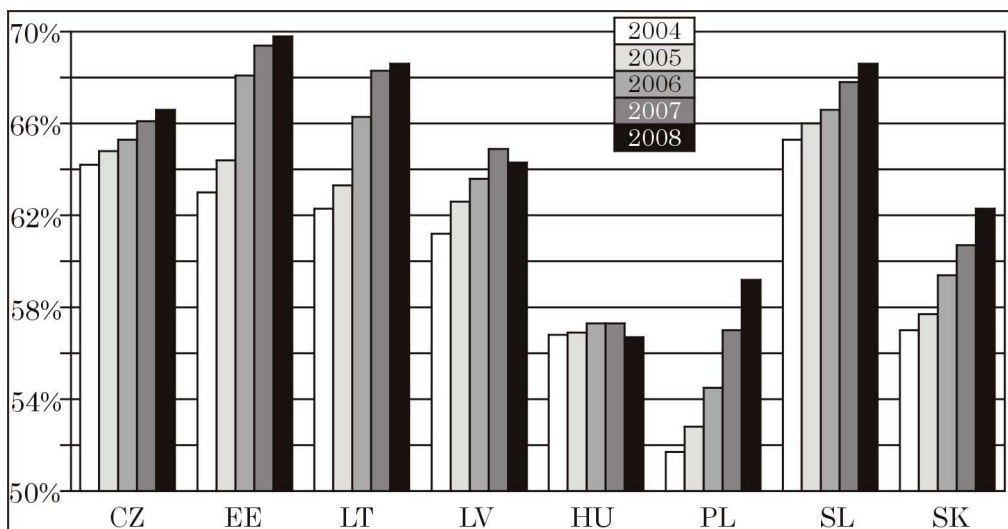
7. ábra
Munkanélküliségi ráta³

A munkaerő-piaci viszonyok teljes átlátása érdekében érdemes a foglalkoztatottsági ráta alakulását (8. ábra) is vizsgálni. A foglalkoztatottság szinte minden országban nőtt az elmúlt években, kivéve hazánkat, ahol 2004 és 2008 között a ráta értéke szinte végig állandó.

¹ A balti államoknál, Litvánia esetében érdemes megemlíteni, hogy a munkanélküliség csökkenése nem csak a foglalkoztatás növekedésének köszönhető, hanem 2001 és 2006 között 84000 ember vállalt külföldön munkát.

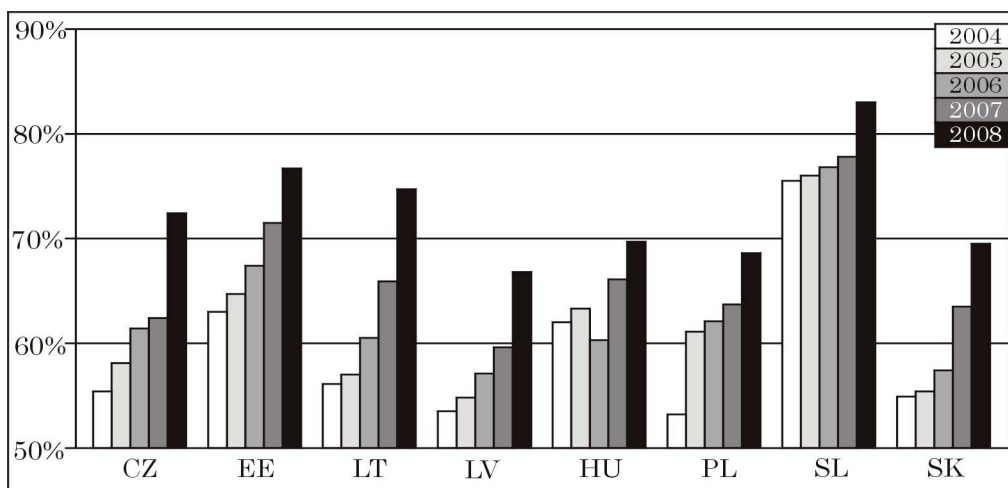
² Hazánkban az elmúlt évben olyan különös helyzet jött létre, hogy a foglalkoztatottság és a munkanélküliség párhuzamosan növekedett. Ennek oka elsősorban az, hogy az eddig nem regisztrált munkanélküliek az elmúlt év során regisztráltatták magukat. Így a munkanélküliség tendenciájának megítélése jelenleg még nem egyértelmű.

³ Forrás: Eurostat(5) alapján saját szerkesztés.

8. ábra
Foglalkoztatási ráta¹

A reálfejlettség kérdésében meg kell említeni az árak konvergenciáját (9. ábra). Az újonnan csatlakozott országok árszínvonala az elmúlt 5 évben folyamatosan növekedett, bár a nyolc tagállam erősen eltér a 15 EU-tagállam átlagától, azonban az erősödő piaci verseny és az árak liberalizálása miatt az új tagállamok képesek a fokozatos felzárkózásra.

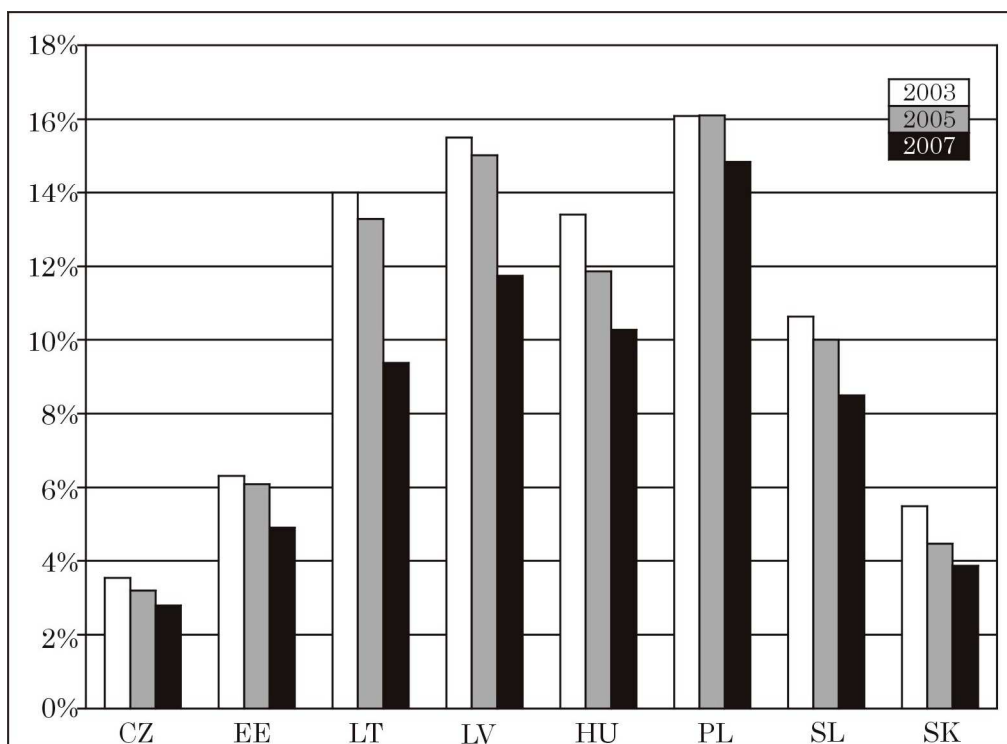
9. ábra
Árszínvonal (EU-27 = 100%)²

¹ Forrás: Eurostat(6) alapján saját szerkesztés.

² Forrás: Eurostat(7) alapján saját szerkesztés.

2.3. Szerkezeti konvergencia

Ezen a területen az új tagállamok három markáns csoportra bonthatók. Csehországban és Észtországban a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya a régi EU országok átlagának megfelelően – 4-6% – körül mozog. Lengyelország, Lettország, Magyarország és Litvánia esetén a mezőgazdasági alkalmazottak aránya még mindig 3-4-szerese az EU átlagának. Ez a magas érték eredményezte ezekben az országokban az átlagot meghaladó munkanélküliségi rátát. Szlovákiában és Szlovéniában is magas a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya, de az előző csoporthoz képest kisebb mértékben. Összességében a mezőgazdasági dolgozók aránya mindegyik országban csökken, a magasabb mutatójú országokban 0,5-0,8 százalékponttal, az alacsonyabb mutatójú országokban 0,2-0,3 százalékponttal.

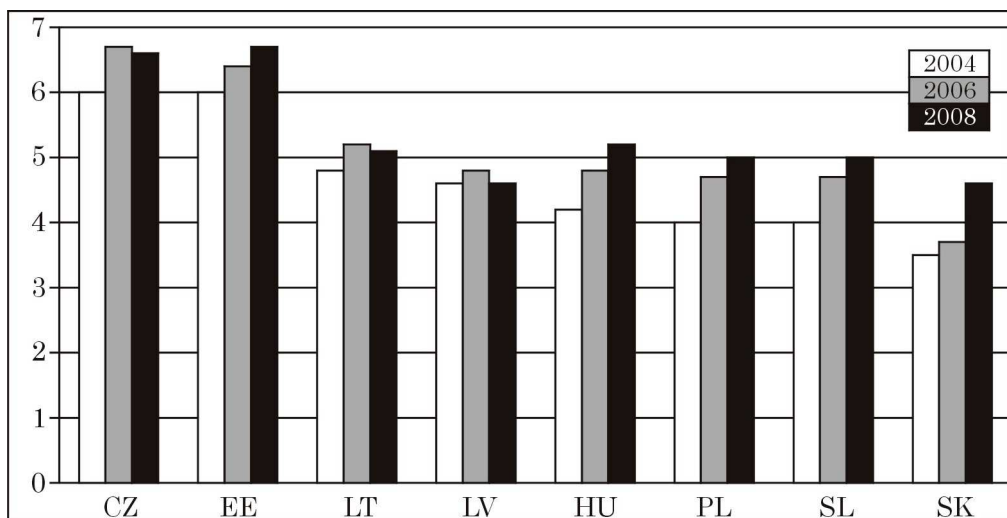

10. ábra
Mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya¹

A szerkezeti konvergenciát jól mutatja a korrupció alakulása (11. ábra). A korrupció leginkább Lengyelországban jellemző jelenség, de az EU-15 átlagához képest mind a nyolc GMU-csatlakozás előtt álló ország gyengébben teljesít².

¹ Forrás: Eurostat(8) alapján saját szerkesztés.

² Az érzékelt korrupciós index az EU15 országok közül Olaszországban és Görögországban a legalacsonyabb, mértékét tekintve a vizsgált nyolc ország átlagánál is rosszabbul teljesítenek ezen a téren.

11. ábra

Az érzékelt korrupcióindex (CPI) alakulása¹

2.4. Összesített konvergenciaindex

A 2004-ben csatlakozott országok konvergenciafolyamatának vizsgálatára az ICEG EC és VKI létrehozott egy indexet, mely 1 – 10-ig terjedő skálán pontozza az egyes országok teljesítményét, de ismertek még például a Dresdner Kleinwort Wasserstein (DrKW) londoni részlege, a német DekaBank és az EBRD által számolt konvergencia-indexek is, melyek bár skálájukban és a részindexek súlyozásában eltérőek, tartalmilag hasonlóak, ezért következtetéseikben megegyeznek az ICEG-ével. Az indexek számítási módszertana nyilvánosan nem publikált és a 2008-2009-es évekre nem is állnak rendelkezésre. Így most az országok felzárkózási folyamatának vizsgálatára egy egyszerű indexet alkalmazunk, mely csupán hat mutatót tartalmaz, de realisan tükrözi az egyes nemzetgazdaságok teljesítményét.

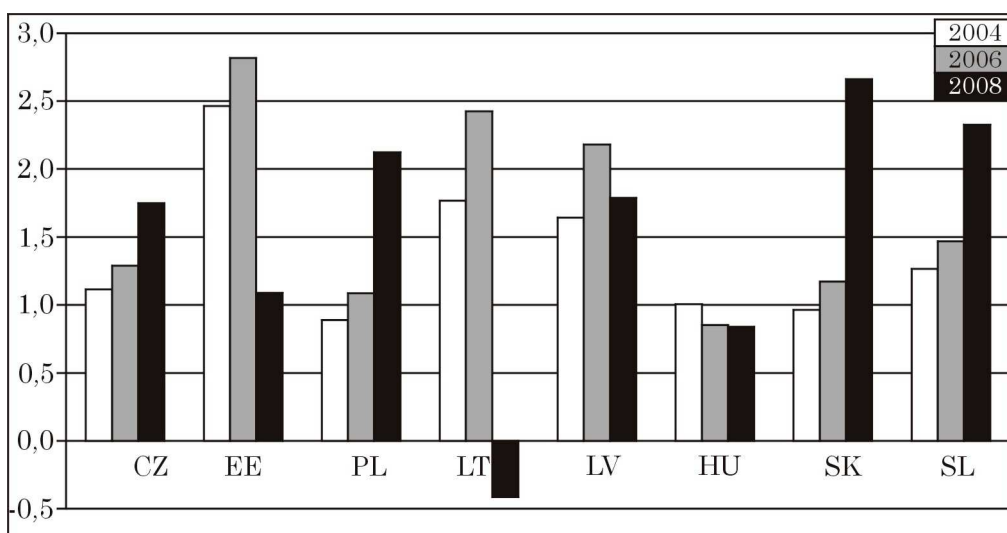
Az összesített index három részindex számtani átlaga:

- Az 1. részindex: a nominális konvergenciát mutatja. Véleményem szerint mivel a maastrichti kritériumok teljesítése a legrelevánsabb probléma jelenleg a tagállamok számára, ezért a legnagyobb súlyt képviselő nominális konvergencia részindexét az államadósság, a költségvetési hiány és az infláció küszöbértéktől való eltéréseinek reciprokaiból képzett számtani átlagából határoztam meg².
- A 2. részindex: a reálkonvergenciát reprezentálja. Két mutató tartozik ide: a GDP növekedési ütem és a munkanélküliségi ráta eltérése (reciprok értékkel számítva) az EU-15 országokhoz képest.
- A 3. részindex: szerkezeti konvergencia, amelyet jelen esetben a korrupció fejez ki. A Transparency International által képzett érzékelt korrupciós indexek eltéréseinek reciprokat mutatja az EU-15 átlagához képest.

¹ Forrás: Transparency International alapján saját szerkesztés.

² A fent említett értékek magas szintje hátráltatja a felzárkózási folyamatot. Az eltérések reciprok értékeinek segítségével ez a negatív hatás számszakilag is érvényesül.

A fenti számítások alapján az összesített konvergenciaindex alakulását a 12. ábra mutatja. Az ábrából élesen látszik, hogy a 2008-as év abszolút vesztese Lettország, ahol az index negatív értéke a hatalmas mértékű GDP növekedési ütem visszaesésének köszönhető. 2006 és 2008 között Észtország teljesítménye is jelentősen csökkent. Lengyelország, Csehország, Szlovákia és Szlovénia a tavalyi év során hasonló értéket ért el a felzárkózási folyamatban, a rangsor végén pedig hazánk szerepel.

12. ábra
Összesített index¹

3. AZ EU-8 REAGÁLÁSA A VÁLSÁGRA

2008-ban mind a nyolc tagállamban már érezhetően jelentkeztek a válság jelei. A hatások, illetve a válságra adott reakciók alapján az országok négy csoportra oszthatók.

Az *első csoportot* a balti államok képezik, ezeket az országokat különösen erősen sújtotta a pénzügyi-gazdasági világválság. Az EU-csatlakozást követően mindhárom országban 10% körüli GDP növekedés volt jellemző, melynek hajtóerejét a gyorsan emelkedő magánfogyasztás és a beruházások jelentették. A reálbérek azonban a termelékenységet meghaladó ütemben nőttek, így a magasabb költségek miatt már 2007-re romlott az országok versenyképessége, a 2008-as recesszió pedig tovább szűkítette az exportálási lehetőségeiket. A válság hatására így mind a külső mind a hazai kereslet visszaesett, ezért a GDP meredeken zuhant ezekben az országokban az elmúlt időszakokhoz képest. Míg a fellendülés időszakában a balti államok expanzív gazdaságpolitikát folytattak, 2009-től elkerülhetlenné vált számukra a gazdaságok fenntartható növekedési pályára való visszaállítása és a költségvetés szigorítása. Észtország ennek érdekében 511 millió eurós kiadáslefaragást tervez, megfelelő tartalékot képezve a GDP további drasztikus visszaesésének következmé-

¹ Forrás: Eurostat alapján saját számítás.

nyeire. Lettország is szigorít az eddigi költségvetési politikán: emelik a jövedéki adókat és jelentős kiadáscsökkentő intézkedéseket terveznek. 2008 decemberében Litvániában költségvetési megtakarítási csomagot fogadtak el, mely lényegében egyaránt tartalmaz kiadáscsökkentő és bevételnövelő intézkedéseket is.

A *második csoportba* Csehország és Lengyelország tartozik. A világkereskedelem visszaesése, a gyengülő külső kereslet mindkét országban visszafogta az exportorientált ágazatok működését. A külföldi tőkebefektetések csökkenése, a szigorúbb hitelfeltételek, továbbá a vállalkozói és fogyasztói hangulat romlása miatt a hazai kereslet is csökkent. Lengyelországban a fogyasztás csökkenését fokozta a devizaalapú jelzáloghitelek bősége, az árfolyam romlása és az építőipar recessziója is. A válság negatív következményeinek tompítására mindkét ország 2009-ben gazdaságélénkítő csomagot fogadott el, melynek elsődleges célja a belső kereslet ösztönzése. Csehországban a közszféra béreinek növelésével és a társadalombiztosítási járulékok 1,5 százalékponttal való csökkentésével a háztartások rendelkezésre álló jövedelmét növelik, Lengyelországban ennek érdekében a személyi jövedelemadó mértékét csökkentik. Ezen kívül mindkét ország bővíti és fejleszti az infrastrukturális célú állami beruházásokat¹.

A *harmadik csoportot* Szlovákia és Szlovénia alkotja. A válság ezeket az exportorientált, nyitott gazdaságokat az előző országokhoz hasonlóan negatívan érintette, a külső kereslet csökkenése miatt. Szlovéniában a fogyasztói bizalom gyengülése és az infláció emelkedése visszafogta a magánfogyasztást, Szlovákiában a recesszió leginkább a feldolgozóipart sújtotta, így megnőtt a munkanélküliség, illetve a bérnövekedés és a szlovák korona felértékelése rontotta az ország versenyképességét. Ezeknek a jelenségeknek a kezelésére mindkét ország korlátozott ösztönző intézkedéscsomagot fogadott el, melyek átmeneti jellegűek, vagyis ezek a tagállamok legkésőbb 2010-ben szigorítanak a költségvetésen. Szlovákiában a GDP 0,5%-át kitevő ösztönző csomagot fogadtak el, mely a többi között az adómentes jövedelemhatár átmeneti növelését, az önfoglalkoztatók társadalombiztosítási járulékának csökkentését, a K + F tevékenységek adókedvezményét tartalmazza. A szlovák államvezetés viszont célul tűzte ki a túlzott deficit elkerülését, így hosszú távon a közbelső fogyasztás, a juttatások, támogatások és a közszféra béreinek csökkentését tervezik. Szlovéniában 2008-2009-ben két gazdaságélénkítő csomagot fogadtak el, mely a GDP 2%-ára terjed ki. Az intézkedések legfontosabb elemei a K + F tevékenységre irányuló beruházások ösztönzése és a munkaerő-piaci támogatások növelése. 2010-től viszont a költségvetést vissza kell állítani a fenntartható pályára, ennek érdekében növelni kell a közkiadások hatékonyságát, eredményesebben kell működtetni az államháztartási alrendszereket, illetve kezelni kell az előregedő társadalomban rejlő veszélyeket.

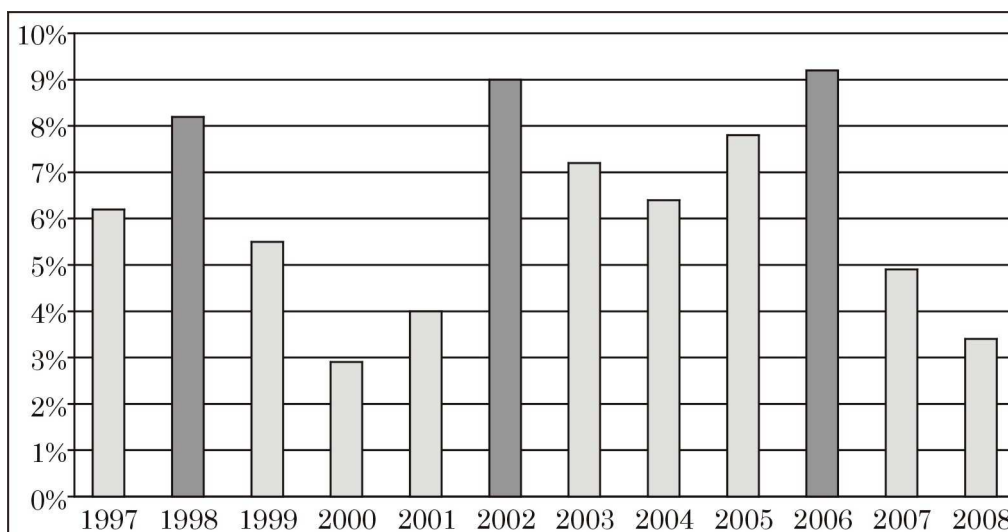
A *negyedik csoport* Magyarország. Hazánk az elmúlt évtizedekben létrejövő ikerdeficit miatt különösen sebezhető helyzetben van. A válság begyűrűzése után a devizaalapú jelzáloghitelek nagy aránya és a forint árfolyamának romlása miatt komoly működési zavarok jelentek meg a pénzügyi piacokon, így a gazdasági döntéshozók elsődleges célja a befektetői bizalom és a pénzügyi piacok megfelelő működésének helyreállítása volt. Ennek érdekében az MNB 2008 októberében 11,5%-ra emelte az

¹ Az EU Tanácsa bár támogatja ezeket az intézkedéseket, jelentésében mindkét ország esetében felhívta a figyelmet arra, hogy 2010-2011-től a gazdaságélénkítő intézkedésekről át kell térni restriktív gazdaságpolitikára; Lengyelországban a folyamatosan romló költségvetési egyenleg, Csehországban pedig az előregedő társadalom veszélyezteti a költségvetés hosszú távú fenntarthatóságát.

alapkamatot, majd decemberre fokozatosan 10%-ra csökkentette. A magyar államháztartás deficitje és az államadósság mértéke közép- és hosszú távon is korlátozza a magyar gazdaság lehetőségeit, ezért a magyar költségvetésben gyakorlatilag nincs elégséges mozgástér, így az ország vezetése továbbra is tartja magát a szigorú fiskális politika folytatásához. Az aggregált kereslet és a foglalkoztatás fenntartása érdekében a legfontosabb törekvés az EU strukturális alapjaiból származó források felhasználásának gyorsítása és a felhasználás módjának hatékonyabb felhasználása.

4. AZ ÁLLAMHÁZTARTÁSI HIÁNY CSÖKKENTÉSE ÉRDEKÉBEN TETT INTÉZKEDÉSEK

Hazánkban az állami beavatkozás mértéke az újraelosztásban a többi 2004-ben csatlakozott országhoz képest meglehetősen magas, ezen kívül a magyar államháztartás sok olyan rendszerhibával rendelkezik, melyeket a 2006 óta meghozott intézkedésekkel sem sikerült egyelőre orvosolni. Még mindig magas a redistribúció szintje (a jövedelmek több mint 50%-a kerül mindmáig elvonásra, így gazdasági dekonjunktúra esetén lehetetlenné válik az adóemelés), az állami szférában foglalkoztatottak aránya továbbra is magas, de az intézkedéseknek köszönhetően 2007-re 2,2%-kal csökkent a létszámuk. Az adók szintje és struktúrája nem megfelelő, a munkát terhelő adók és járulékok aránya napjainkban is magas. A veszteséges állami vállalatok, az egészségügy és az oktatás finanszírozása mindmáig átláthatatlan. A felsorolt hiányosságok vezettek oda, hogy hazánk 2006-ra a fenntartható költségvetési deficit többszörösével rendelkezett, de a hiány mértékét 2009-re sikerült nagymértékben lecsökkenteni. A költségvetési hiány alakulását az elmúlt 11 évben a 13. ábra mutatja.

13. ábra
Magyarország költségvetési hiánya¹

¹ Forrás: Eurostat alapján saját szerkesztés.

Az elmúlt tíz évben a hazai költségvetés hiánya ciklikus mozgást követett, ahol a maximum pontok minden esetben választási évre estek¹.

A 2006-os tavaszi választások után az ország vezetése felismerte a hiány azonnali csökkentésének szükségességét, és a Magyar Nemzeti Bankkal együttműködve elkészítette Magyarország konvergenciaprogramját, melyben a kormány középtávú gazdaságpolitikájaként 2006 és 2009 között a tartós egyensúly megteremtését, majd a gazdaság és az életkörülmények egyensúlyon alapuló tartós növekedését tűzte ki célul. Ennek megvalósításához a következő általános törekvéseket és feladatokat határozta meg:

- az államháztartási hiány nagy arányú csökkentése kiigazító lépésekkel és a reformok megindításával,
- az államadósság növekedésének megállítása, majd csökkentése,
- külső egyensúly megteremtése, a fizetési mérleg hiányának csökkentése,
- a növekvő fejlesztési források gazdaságélénkítő hatásának érvényesítése,
- a fenntartható növekedési pályára való visszatérés,
- a foglalkoztatás, a reálbérek és a reáljövedelmek növekedésének megindítása.

A kormány e célok megvalósítása érdekében meghozta a szükséges gazdaságpolitikai lépéseket. Az államháztartási hiány csökkentése érdekében hozott intézkedések eredményeként 2009-re a költségvetési deficit eléri a kitűzött 3,2%-os célt. Az államháztartás fenntartható pályára való állítása azonban nagy áldozatokkal járt: egyrészt mind a beruházások, mind a magánfogyasztások szintje visszaesett, ezt a tendenciát csak fokozta a világgazdasági recesszió, másrészt az államadósság 2008-ra már meghaladta a 70%-ot².

5. ÖSSZEGRÉS

A kormány által meghirdetett programot számtalan szakértő értékeli és kritizálja. A szakma véleménye egységes abban, hogy az államháztartás struktúráját át kell alakítani, viszont mindig vannak olyan gazdaságpolitikai területek és társadalmi jelenségek, amelyek szakmai vitákat váltanak ki:

- Rövid távon a 2010-es választásig működő kormánynak sikerült a minimálisan szükséges politikai támogatottságot megszereznie ahhoz a célhoz, hogy a fenntarthatatlan szintű költségvetési hiányt mind a gazdaság hosszú távú működőképessége, mind az euróövezethez való mielőbbi csatlakozás érdekében számottevő mértékben lefaragja. Viszont nagyfokú bizonytalanságot jelent a várhatóan kormányzatra kerülő jelenlegi ellenzék álláspontja, amely ezen intézkedések átrendezését, sőt visszavonását is kilátásba helyezte.
- Ismét felmerül, hogy ki fizesse meg a költségvetési kiigazítás árát? Van, aki a vállalati szférát védené, hiszen ők a „gazdaság motorjai”. Van, aki a társadalmi ollóra

¹ E kérdésben, hogy az egyes években a választások vagy egyéb tényezők miatt ugrott meg az államháztartási hiány mértéke. érdemes figyelembe venni, hogy 2002-ben a közalkalmazottak egyszeri béremelése, 1998-ban pedig a Postabank tőkeinjekciója is hatott a költségvetési egyenleg alakulására.

² Magyarország Aktualizált Konvergencia Programját az EU Tanácsa elfogadta, és annak következő végrehajtására szólította fel az ország vezetését, viszont a Tanács jelentésében a programot kritika érte, mivel nem tartalmaz az államadósság kezelésére, az államháztartás hosszú távú fenntarthatóságára és a külső finanszírozási igény növekedésére vonatkozó megállapításokat.

hivatkozva olyan rétegeket pártol, amelyek életszínvonala az intézkedéssorozat következményeként a létminimum alá szorul. Végül vannak, akik az eleve magas mértékű adókból kiindulva az aktív keresők mellett állnának ki.

- Az egyes konkrét megszorítások (az oktatásra és rendészetre fordított összegek csökkentése, kórházak bezárása, közszférában dolgozók létszámcsökkentése, bérfefagyasztások, nyugdíjkorhatár felemelése, stb.) komoly társadalmi és jóléti kérdéseket vetnek fel, illetve többen megkérdőjelezik az egyes lépések jövőre vonatkozó eredményességét.
- A gazdasági növekedés vártnál nagyobb mértékű visszaesése újabb aggodalomra ad okot, bár a külföldi minősítő intézetek szerint ez a probléma másodlagos az ikerdeficit kezeléséhez képest.
- Az ország jelenlegi helyzetében elkerülhetetlen a „tűzoltás”, bár ez hosszú távon nem feltétlenül hatékony. Ez a kérdés mindmáig aktuális maradt, ugyanis a sikeres költségvetési kiigazítást megvalósító országok általában az államháztartás kiadásait fogták vissza, növelték a közszféra hatékonyságát, és olyan garanciális elemeket építettek a rendszerbe, melyek biztosították a hosszú távon való fenntarthatóságot.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvek, folyóiratok

- ERDŐS TIBOR (2006): *Maastrichti követelmények, adóztatás, növekedési potenciál*. Európai Műhelytanulmányok, 108. szám 2006. (A Miniszterelnöki Hivatal és a Nemzeti Fejlesztési Hivatal Kiadványa.)
- ERHART TIBOR – GÁSPÁR FERENC: *Úton a Gazdasági és Monetáris Unió felé*. Európai Füzetek 28. (A Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ és a Külügyminisztérium közös kiadványa.)
- HORVÁTH ZOLTÁN (2002): *Kézikönyv az Európai Unióról*. Budapest: Magyar Országgyűlés.
- KENGYEL ÁKOS (2001): *A Gazdasági és Monetáris Unió és a magyar csatlakozás feltételrendszere*. Külgazdaság, XLV. évfolyam, 2001. április, p. 66–73.
- OBLATH GÁBOR (1999): *A maastrichti szerződés fiskális kritériumai és a hazai államháztartási helyzet értelmezése*. Közgazdasági Szemle XLVI. évfolyam 1999. október p. 851–872.

Internetes hivatkozások

- BORKÓ TAMÁS (2004): A Stabilitási és Növekedési Egyezmény relevanciája és gazdaságpolitikai jelentősége Magyarország számára http://icegec.hu/hun/_docs/publikaciok/egyeb/munkafuzet_7.pdf Lekérdezve 2005. 09. 09.
- GÁSPÁR PÁL – HALÁSZ ANITA – LEPP-GAZDAG ANIKÓ (2004): Az államháztartás működési problémái http://www.icegec.hu/hun/_docs/publikaciok/egyeb/munkafuzet_3.pdf Lekérdezve: 2007. 09. 21.
- TÚRY GÁBOR – VIDA KRISZTINA (szerk.) (2007): Összehasonlító monitoring jelentés a 2004-ben az Európai Unióhoz csatlakozott nyolcak integrációs teljesítményéről http://www.vki.hu/ujd/MTA-VKI_Monitoring2007.pdf Lekérdezve: 2007. 11. 26.
- Második jelentés az EKSZ104(7) cikke alapján a Gazdasági Pénzügyminiszterek Tanácsa által 2006. október 10-én kiadott ajánlás megvalósítása érdekében hozott intézkedésekről [http://www1.pm.gov.hu/web/home.nsf/\(PortalArticles\)](http://www1.pm.gov.hu/web/home.nsf/(PortalArticles))

- /99120677B7075DEAC12573630031F6B1/\$File/Progress_report_200709_hu.pdf?OpenElement Lekérdezve: 2007. 09. 21.
- ICEG European Center: Quarterly Forecast on the Eastern EU Member States Winter 2007 http://icegec.hu/hun/_docs/Qreports/ICEGEC_EEU_Q4_2007.pdf Lekérdezve 2008. 02. 04.
- Fitch Ratings: EMU Convergence Report – 2007 http://www.fitchratings.com/corporate/login/setSessionVars.cfm?userIdParam=tozs984&SCRIPT_NAME=/corporate/reports/report_frame.cfm&QUERY_STRING=rpt_id=343724 Lekérdezve: 2007. 10. 06.
- Magyarország Konvergencia Programja 2005–2009: A Magyar Köztársaság Kormánya; 2006. szeptember [http://www2.pm.gov.hu/web/home.nsf/portalarticles/CAC3F4F5529CF41AC12571DC00429B43/\\$File/KP_2006_szeptember_final_HU.pdf](http://www2.pm.gov.hu/web/home.nsf/portalarticles/CAC3F4F5529CF41AC12571DC00429B43/$File/KP_2006_szeptember_final_HU.pdf) Lekérdezve: 2006. 09. 21.
- Magyarország aktualizált konvergenciaprogramja 2007–2010 www.pm.gov.hu/web/%5C%5Chome.../KP%202007_dec_hu.pdf Lekérdezve: 2009. 10. 22.
- A Tanács véleménye (2009. március 10.) a Cseh Köztársaságnak a 2008–2011-es időszakra vonatkozó aktualizált konvergenciaprogramjáról <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:062:0006:0010:HU:PDF> Lekérdezve: 2009. 10. 23.
- A Tanács véleménye (2009. március 10.) Észtországnak a 2008–2012-es időszakra vonatkozó aktualizált konvergenciaprogramjáról <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:063:0006:0010:HU:PDF> Lekérdezve: 2009. 10. 23.
- A Tanács véleménye (2009. március 10.) Lengyelországnak a 2008–2011-es időszakra vonatkozó aktualizált konvergenciaprogramjáról <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:066:0017:0021:HU:PDF> Lekérdezve: 2009. 10. 23.
- A Tanács véleménye (2009. március 10.) Lettországnak a 2008–2011-es időszakra vonatkozó aktualizált konvergenciaprogramjáról <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:068:0012:0016:HU:PDF> Lekérdezve: 2009. 10. 23.
- A Tanács véleménye (2009. március 10.) Litvániának a 2008–2011-es időszakra vonatkozó aktualizált konvergenciaprogramjáról <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:070:0008:0012:HU:PDF> Lekérdezve: 2009. 10. 23.
- A Tanács véleménye (2009. március 10.) Magyarországnak a 2008–2011-es időszakra vonatkozó aktualizált konvergenciaprogramjáról <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:066:0006:0011:HU:PDF> Lekérdezve: 2009. 10. 23.
- A Tanács véleménye (2009. július 7.) Szlovákiának a 2008–2011-ös időszakra vonatkozó stabilitási programjáról <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:170:0001:0005:HU:PDF> Lekérdezve: 2009. 10. 23.
- A Tanács véleménye (2009. július 7.) Szlovénia 2008–2011-es időszakra vonatkozó aktualizált stabilitási programjáról <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:195:0001:0005:HU:PDF> Lekérdezve: 2009. 10. 23.
- Institut für Europäische Politik (IEP), Berlin: EU-27 revisited: discourses and debates on European integration after the convention and big bang enlargement Summarising major trends of eight EU-27 Watch issues; May 2009 www.sfpa.sk/dokumenty/projekty/117 Lekérdezve: 2009. 10. 20

- Institute for European Politics (IEP): EU-27 WATCH No. 8 March 2009 www.iep-berlin.de/index.php?id=702 Lekérdezve: 2009. 10. 20.
- MTA Világ gazdasági Kutatóintézet. Monitoring jelentés 2008 – Az Európai Unióhoz 2004-2007-ben csatlakozott Tízek teljesítményéről http://www.vki.hu/ujd/MTA-VKI_Monitoring2008.pdf Lekérdezve: 2009. 10. 20.
- Eurostat(1): Annual average rate of change in Harmonized Indices of Consumer Prices (HICPs) <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsieb060> Lekérdezve: 2009. 10. 20.
- Eurostat(2): Net borrowing/lending of consolidated general government sector as a percentage of GDP <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsieb080> Lekérdezve: 2009. 10. 20.
- Eurostat(3): General government gross debt; Percentage of GDP <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=teina220> Lekérdezve: 2009. 10. 20.
- Eurostat(4): Real GDP growth rate <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsieb020> Lekérdezve: 2009. 10. 20.
- Eurostat(5): Unemployment rates http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_a&lang=en Lekérdezve: 2009-10-20.
- Eurostat(6): Employment rate <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsiem010> Lekérdezve: 2009. 10. 20.
- Eurostat(7): Comparative price levels of final consumption by private households including indirect taxes (EU-27=100) <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsiero10> Lekérdezve: 2009. 10. 20.
- Eurostat (8): Landwirtschaftliche Arbeitskräfte insgesamt - (1 000 JAE). <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=0&language=de&pcode=tag00020> Lekérdezve: 2009. 10. 20.
- Transparency International Corruption Perceptions Index
2004: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2004
2006: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2006
2008: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2008 Lekérdezve: 2009. 10. 20.
- ECB: Harmonised long-term interest rates for convergence assessment purposes <http://www.ecb.int/stats/money/long/html/index.en.html> Lekérdezve: 2009. 10. 20.